Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, sy. 1, Kış 2010, s. 1-28

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞÂHİD

Üzeyir ASLAN*

ÖZET

Şâhid bir yerde var olan, bulunan; kanıt, belge ve tanık demektir. Kelime zamanla anlam genişlemesine uğrayarak tasavvuf ve edebiyatta değişik manalar ifade eder duruma gelmiştir. Tasavvufta; tecelli, temaşa edilen zuhurat ve fuyuzat; kalpte hazır olup daha çok hatırlanan ya da sözü edilen eser manasına gelir. Klâsik Türk şiirinde ise taradığımız divanlardan tespit edebildiğimiz kadarıyla: 1. tanık, 2. tasavvuf terimi olarak Allah, Hz. Muhammed, Ashab, Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve insân-ı kâmil, 3. mahbub (sevilen), köle ve cariye manalarıyla kullanılmakta ve peri, sultan, mülk, çiçek, servi, gül, vb. unsurlara teşbih edilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Şâhid, klâsik Türk şiiri, sufizm.

I. Giriş

Şāhid (<Ar. ş-h-d "tanık olmak, bir yerde bulunmak, kutlamaya katılmak, görmek, tanıklık etmek, onaylamak") bir yerde var olan, bulunan; kanıt, belge ve tanık demektir (Mutçalı: 1995: 458-459). Kelime zamanla anlam genişlemesine uğrayarak tasavvuf ve edebiyatta değişik manalar ifade eder duruma gelmiştir. Tasavvufta; tecelli, temaşa edilen zuhurat ve fuyuzat; kalpte hazır olup daha çok hatırlanan ya da sözü edilen eser; güzel sesli, ilâhi güzelliğin timsali, parlak ve yakışıklı oğlan; şâhed de denir, manasına gelir (Uludağ: 1995: 484). Şâhid, vahdet-i zâtı ayn-ı cem'de müşahede eden kimsedir, meşhûd ise zât-ı ahadiyyettir. Şâhidden murat Allah olunca meşhûd halâyık olur. Şâhid Hz. Muhammed ise meşhûd da onun ümmetidir. Şâhid kirâmen kâtibîn olunca Benî Âdem de onun meşhûdudur (Kara: 2008: 648). Şâhidle ilgili bir sofi sözünde: "Lâ-şâhidün velâ-meşhûdun

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü İstanbul (uaslan@marmara.edu.tr).

illâ'llâh" denilerek şâhidin de meşhûdun da "Allah" olduğu ifade edilir (el-Hakim: 1981: 656).

Kelimenin, klâsik dönem boyunca aynı kültür dairesi içinde bulunduğumuz Fars dili ve edebiyatındaki manaları ile ilgili şunlar söylenebilir:

Şâhid; İran'da Ehvaz'da bir köy, pınar ve ırmak suyu; mahsul, tohum; sahip, zengin, cömert; güzel yüzlü adam, güzel yüzlü kadın; süs ve güzellik sahibi, hoş edalı, şirin hareketli, gönül alan, süs ve güzellikte seçkin kişi; oğlan, tüysüz erkek, sakalı yeni çıkmakta olan genç, bıyığı yeni terlemiş delikanlı; fakir, hiçbir şeyi olmayan; üzüntülü, kederli, şaşkın, sersem; köle oğlan ve kız, tombul kız; âşığın hayal ve tasavvur ettiği maşuk, mahbup, matlûb-ı manzûr; yerinde ve uygun iş; Allah, Allah'ın isimlerinden biri, Hz. Muhammed, Hz. Muhammed'in isimlerinden biri; melek, padişah, remil istılâhlarından dört şekilli bir işaret, musikide bir makam adı, akşam namazı, Cuma günü, Süreyya yıldızı, falda çıkan gazel (*Hâfız Divanı*'ndan), hızlı koşan at, şarap tortusu, çökelek, doğum sırasında ana rahminden gelen su ve bir kaideyi ispat eden ibare (Dehkhoda: "Şâhid" md.), kıymetli kişi ve nesne (Şükün: 1984: II, 1276), saç lülesi, kadın saçı, ünlü ve tanınmış (Steingass: 2005: 727) anlamlarında kullanılır. Şâhidle ilgili şu terkipler meydana getirilmiştir:

Şâhid-i zer-beft-pûş "asuman, güneş, gündüz", şâhid-i cân "canın maksudu", şâhid-i ruh-ı zerd "güneş", şâhid-i zerd "beyaz şarap" (Steingass: 2005: 727), şâhid-i rûhânî "ruhanî mahbup, maşuk", şâhid-i rûz "güneş", şâhid-i za'ferân "güneş", şâhid-i za'ferânî "güneş" (Öztürk-Örs: 2000: 706), şâhid-i şâh-ı felek "güneş", şâhid-i târem-i felek "güneş", şâhid-i tigān-ı çarh "güneş", şâhid-i meclis "meclisin maşuğu, güzel yüzlüsü", şâhid-i kirdgâr "şâhid gibi davranan, naz ve cilve eden", duhter-i şâhid "süslü, güzel yüzlü kız", zen-i şâhid "süslü, güzel yüzlü, endamlı kadın", şâhid-rû "yüzü şahidler gibi olan, güzel yüzlü", şâhid-i emîn der-âsmân "mehtap", şâhid-i hak "gönülde galip olan hak", şâhid-i ilm "gönülde galip olan ilim", şâhid-i vecd "gönülde galip

olan vecid", şâhid-i fe'stakim "Hz. Muhammed", şâhid-i leʿamruk "Hz. Muhammed" (Dehkhoda: *a.g.md.*), şâhid-i zûr "yalancı şahit", şâhid-i âdil, şâhid-i adl "doğru şahit" (Pakalın: 1993: III, 304), şâhid-bâz "güzel seven, dost", şâhid-i bâzâr "çarşı güzeli, ayağa düşmüş, rezil" (Şükün: 1984: II, 1276), şâhid-i kâşâne "cariye" (Onay: 1993: 382), şâhid-i mecrûh "reddedilmiş, iptal olunmuş, bâtıl, makbul olmayan kanıt" (mecrûh kelimesi için bk. Şemseddin Sâmî: 1989: 1293).

Şâhid, Tanrı'nın kendisidir, gören de görülen de, secde eden de edilen de O'dur. Câmî (Dehkhoda: *a.g.md.*):

Der-çeşm-i ʻayân şâhid ü meşhûd tuyî
Der-kıble-i cân sâcid ü mescûd tuyî

«Bakan gözde gören de sensin, görülen de; can kıblesinde secde eden de sensin, secde edilen de.»

Şâhid, "şâhid-i Le-ʻamrük" olan Hz. Muhammed'dir. Hâkānî:

Ân-şâhid-i *le-ʻamrük* ü şâkird-i *fe'stakim*
Mahsûs-ı *kum fe'enzir* ü maksûd-ı *kün fe-kân*

«O, le-ʻamrük'ün şahidi, fe'stakim'in şakirdidir; kum fe'enzir ona mahsus, kün fe-kân onun maksududur.» Le-ʻamrük: Hayatın hakkı için. Ayetin tamamı şöyledir: XV (Hicr), 72: "(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı." (Karaman vd: 2005: 265) Fe'stakim: Dosdoğru ol. Ayet şöyledir: XI (Hud), 112: "O hâlde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir." (Karaman vd: 2005: 233) Kum fe'enzir: LXXIV (Müddesir), 2: "Kalk ve (insanları) uyar." (Karaman vd: 2005: 574) Kün fe-kân: Ol der, o da hemen oluverir. Ayet şöyledir: II (Bakara), 117: "(O) göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir." (Karaman vd: 2005: 17)

Şâhid, Hz. Yusuf gibi güzel ve cezbedici bir yüze sahiptir, ancak onda vefa olmaz. Hâfız:

Şâhid ân-nîst ki mûyî vü miyânî dâred
Bende-i tal'at-ı ân-bâş ki ânî dâred

«Şâhid saçı ve beli olan değildir, cezbedici yüzü olandır; sen o yüzün bendesi ol.» Senâyî:

Şâhidân-ı zamâne hord u bozorg
Dîde-râ Yûsuf-end ü dil-râ gorg

«Zamanın büyük küçük bütün şâhidleri Yusuf görünüşlü ama kurt kalplidir.» İmâd (Şükün: 1984: II, 1276):

Ümîd-i bülbül-i bî-dil zi-gül vefâ dârîst
Velî vefâ ne-küned şâhidî ki bâzârîst

«Âşık bülbülün, gülden beklediği vefadır, ancak pazara düşmüş güzelin vefası olmaz.» Şâhidin yüzü gündüz gibi ak, saçı gece gibi siyahtır. Hâkānî (Dehkhoda: *a.g.md.*):

Rûy u mûy-ı şâhidân çûn âbnûs
Rûz u şeb der-yek mekân âmîhte

«Şâhidin yüzü ile saçı abanoz gibi, gece ile gündüz bir mekânda kaynaşmış.» Şahidin mizacı oynaktır, zâhide de âşığa da benzemez. Sa'dî:

Sa'diyâ 'âşık ne-şâyed bûden ender-hânekāh
Şâhidân bâzî-mizâc u zâhidân teng-hûy

«Ey Sa'dî! Şâhidler oynak mizaçlı, zâhitler huysuzdur; dergâhtaki âşıkta ise bu ikisi de olmaz, mümkün değildir.» Zâhide şarap verip şâhidden öpücük istenir. Hâkānî:

Zâhidân-râ âşikârâ mey be-dih
Şâhidân-râ bûse pinhânî be-h^{v}âh

«Zahitlere açıktan mey ver, şâhidlerden ise gizlice öpücük iste.» Şâhid ev yıkıcı, sahibini zarara uğratan bir köledir. Sa'dî:

Harâbet küned şâhid-i hâne ken
Be-rev hâne-âbâd kerd ân-be-zen

«Ev yıkıcı şâhid seni mahveder; git, ev yapıcı kadına git.» Şâhid tombul bir kızdır. Ferruhî:

Dil-i men lâgarî ki şâhid-i kirdgâr dâred
Lâgaram men çi künem ger ne-buved ferbih yâr

«Benim zayıf gönlüme şâhid tavırlı güzel sahiptir. Ben zayıfım, eğer tombul yâr olmazsa ne yaparım?» Şâhid genç ve cahildir, eğitilmesi gerekir. Nizamî:

Şâhid-i bâg-est dıraht-ı cevân
Pîr şeved be-ş'kenedeş bâgbân

«Fidan bağın şâhididir, bahçivan onu budayarak büyütür.» Fetva için şeriatta iki şâhid gerekir, aşkta ise bir şâhid yeter. Sa'dî:

Kāzî be-du şâhid be-dehed fetvâ-i şer'
Der-mezheb-i 'ışk şâhidî bes bâşed

«Kadı şeriatta iki şâhidle fetva verir, aşk mezhebinde ise bir şâhid yeter.»

Bu çalışmada klâsik Türk şiirinde "şâhid" kavramı üzerinde durulmuştur. Bu amaçla 16. yüzyılın sonuna kadar yaşamış şairlerin ulaşabildiğimiz divanları incelenmiştir. Buna göre Fars edebiyatında olduğu gibi şahid, 1. tanık, 2. tasavvuf terimi olarak Allah, Hz. Muhammed, Ashab, Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve insân-ı kâmil, 3. mahbub (sevilen), köle ve cariye manalarıyla kullanılmakta ve peri, sultan, mülk, çiçek, servi, gül, vb. unsurlara teşbih edilmektedir. Konuyla ilgili yapılacak başka çalışmalarda "şâhid"in benzetildiği farklı unsurların ve burada ifade edilmeyen mecazî manalarının tespit edilme ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada bazı kısaltmalar kullanılmıştır, bunlar: G: gazel, K: kaside, Kt: kıt'a, Mf: müfred, Mh: muhammes, Mk: mukattaat, Ms: musammat, Müs: müseddes, Şhr: şehrengiz, T:

tarih, Tr: terci'-bend, Tk: terkib-bend. Beyit sonlarında verilen bilgiler (Âhî: 193/G.119-4 gibi) sırasıyla şunlardır: Şair adı: divanın sayfa numarası/manzume kısaltması. manzume numarası-beyit numarası.

II. Klâsik Türk Şiirinde Şâhid

1. Tanık

Şâhid, bir hukuk terimi olarak "tanık" manasında kullanılır. Doğru şahitlik yapana "şâhid-i 'adl, şâhid-i 'âdil, râst şâhid", yalancı şahide ise "şâhid-i zûr" denmektedir (Pakalın: III, 304). Şâhitliği reddedilen veya mahkemece bâtıl sayılan kişi ya da delil ise "şâhid-i mecrûh" olarak isimlendirilmektedir.

a) Şâhid, şâhid-i 'adl, râst şâhid, şâhid-i zûr, şâhid-i mecrûh

Bir mahkeme tasvirinin yapıldığı Âhî'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin gözü şahit, kaşı da davacı olmuş; dudağı ise âşığın kanı için ayva tüylerini (hat)/ölüm fermanını getirmiştir.

Gözüñ şâhid kaşuñ da'vâcı oldı
Lebüñ kanuma vardı hat getürdi
(Âhî: 193/G.119-4)

Bihiştî için gönül yakıcı ah ile gözyaşı doğru şahit olmazsa aşk davasının manası kalmaz.

Âh-ı dil-sûz ile eşk olmayıcak şâhid-i 'adl
Da'vî-i 'ışkı gider ma'nîsi yok tezvîrüñ
(Bihiştî: G.262-4)

"Zûr" kelimesinin cinaslı olarak kullanıldığı aşağıdaki beyitte Ferhat'ın pazu kuvvetini (zûr-ı pâzû) aşkına delil olarak getirdiği, ancak bu zamanda yalancı şahidin (şâhid-i zûr) kabul edilmeyeceği belirtilmektedir.

Güvâhı zûr-ı bâzûsın getürmiş Kûhken ʻaşka
Bu devr içre kabûl etmezler ammâ şâhid-i zûrı
(Bâkî: 414/G.505-3)

Gelibolulu Sunʼî şu beytinde mecrûh kelimesini hem "yaralı", hem de "bâtıl, kabul olunmamış" anlamına gelecek biçimde kullanmaktadır.

Ben nice isbât-ı daʻvâ-yı muhabbet eyleyem
Müddeʻîler şâhidim ey Sunʻî mecrûh etdiler
(Sunʼî: 533/Mf.9)

Diğer örnekler: **şâhid:** Vahdetî: 2/K.1-10, 3/K.1-17, 8/K.4-7, 57/G.23-3, Ms.11-I-7, Ahmed Paşa: 137/G.22-2, 316/G.298-7, Adnî: 87/G.92-2, Âhî: 126/G.52-4, Emrî: 42/G.13-1, 354/Mk.297-2, Üsküplü İshak Çelebi: 23/K.3-10, 230/G.173-1, 327/g.321-2, Meâlî: 159/K.1-2, Nevʼî: 94/K.29-40, 98/K.31-3, 185/Tk.4-II-20, 239/G.14-5, 323/G.155-2, 413/G.306-6, 423/G.322-3, 436/G.346-4, 527/G.504-5, 598/R.5-2, Revânî: 114/G.41-2, 143/G.122-4, Yahya Beg: 272/Şhr.2-303, 469/G.302-5, Zâtî II: 30/G.526-5, 283/G.779-3, 318/G.814-5, 388/G.884-2, 420/G.916-3, 438/G.934-4, Zâtî III: 29/G. 1047-7, Şemʼî: 453/G.34-4, 476/G.69-4, Kadı Burhaneddin: 311/G.795-7, 363/G.934-3, Ahmed Dâî: 58/K.21-3, Fuzûlî: 54/K.11-62, 179/G.101-6, Hayâlî: 278/G.17-1, **şâhid-i ʻadl:** Bihiştî: 406/G.324-3, Usûlî: 178/G.82-5, **râst şâhid:** Yahya Beg: 246/Şhr.2-6, **şâhid-i zûr:** Usûlî: 114/G.18-8, Nevʼî: 73/K.22-25, **şâhid-i mecrûh:** Kadı Burhaneddin: 358/G.921-2.

b) İki şahid

Emrîʼnin aşağıdaki beytinde iki şahitle bir şehrin/ülkenin alındığı ifade edilmektedir.

Ruhlaruñla nʼola göñül alsañ
İki şâhidle alınur bir şehr
(Emrî: 333/Mk.191-1)

Diğer örnekler: Üsküplü İshak Çelebi: 329/G.324-3, Meâlî: 499/Mf.373, Revânî: 59/K.7-25, Usûlî: 67/K.3-19, Yahya Beg: 20/K.1-40, 408/G.201-1, 512/G.373-5, Zâtî III: 413/G.1648-5, Ahmed Paşa: 107/K.38-17, 207/G.132-4.

2. Tasavvuf Terimi Olarak Şâhid

Şâhid, tasavvuf terimi olarak Allah, Hz. Muhammed, Ashab, Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve insân-ı kâmil manalarına gelecek şekilde kullanılmaktadır.

a) Allah: şâhid-i kuds, şâhid-i maksûd, şâhid-i ma'nâ, şâhid-i tevhîd, şâhid-i zât

Allah, şâhid-i kuds'tur, O'nun cemali de kelime-i tevhiddir.

Safâ-yı meclis-i kurb u cemâl-i şâhid-i kuds
Huzûr-ı ehl-i dilân lâ-ilâhe illâ'llâh
(Revânî: 9/K.1-7)

Şâhid-i maksûd olan Allah, arzu ve hevesle dolu gönüllerde yer edinmez.

Şâhid-i maksûd kılmaz pür-heves dillerde câ
Şâhlar mesken edinmez meclis-i nâ-pâkde
(Hayâlî: 351/G.18-3)

Ârif olan, şâhid-i ma'nâyı yani Allah'ı perdesiz görür.

Şâhid-i ma'nîyi görür 'ârif olan hicâbsız
Kim ruhı ayına anuñ âyineden nikāb olur
(Nev'î: 269/G.65-4)

Müşahede, yani Hakk'ı Hak ile görme iddiasından vazgeçmelidir, zira şuhûd ehli zaten Hak'la birliktedir ve daima O'nu temaşa eder.

Müdde'î şâhid-i tevhîde şuhûd eyleme arz
Da'vîden geç ki bu da'vâya kılasın isbât
(Usûlî: 105/G.9-5)

Şâhid-i zât olan Allah'ın yüz göstermesi için sineyi/gönlü ayna gibi tertemiz etmek gerekir.

Diler iseñ ki saña göstere yüz şâhid-i zât
Sûfiyâ sîneni sâf eyle nitekim mir'ât
(Usûlî: 105/G.9-1)

Diğer örnekler: **Şâhid:** Çâkerî: 88/G.5-4, Nev'î: 52/K.15-23, 72/K.22-21, 269/G.65-4, Usûlî: 105/G.9-5, Hayretî: 158/G.36-6, Yahyâ Beg: 246/Şhr.2-6, Fuzûlî: 72/K.17-4. **Şâhid-i maksûd:** Vahdetî: 3/K.1-20, 110/G.103-5, Süheylî: 79/K.14-4, 120/K.29-37, 120/K.30-5, Ahmed Paşa: 20/K.9-2, 261/G.215-7, Bâkî: 249/G.240-5, Hayâlî: 106/G.21-1, Helâkî: 7/III-4, Usûlî: 179/G.83-4, Şem'î: 385/K.5-5, 393/K.7-63, Hayâlî: 106/G.21-1, 351/G.18-3, Üsküplü İshak Çelebi: 298/G.276-4, 347/T.4-8, Yahya Beg: 352/G.112-3, 450/G.270-3, **Şâhid-i ma'nâ:** Bâkî: 364/G.425-6, Üsküplü İshak Çelebi: 222/G.161-3, Nev'î: 52/K.15-23, 269/G.65-4.

b) Hz. Muhammed: şâhid, şâhid-i hakîkî, şâhid-i nübüvvet

Hz. Muhammed'e "şâhid" adını veren bizzat Allah'tır.

Dedi sırâc u şâhid ü hem rahmet ü rahîm
Dahı beşîr adıla Rahmân Muhammede
(Ahmedî: 8/K.3-10)

Hz. Muhammed, şâhid-i hakîkî'dir.

Çün şâhid-i hakīkī sen olduñ bu arsada
Rûhu'l-kudüs bu hikmete gûyâ degül midür
(Nesîmî: 177/G.164-3)

Hz. Muhammed nübüvvetin şahididir, bu durum alnından bellidir.

Ne şâhid idi nübüvvet ki ‘ârızında anuñ
Siyâh perçem-i pür-çîn idi şeb-i Mi’râc
(Revânî: 13/Ms.1-V-6)

c) Ashâb

Hz. Muhammed’in ashabı, dostları şahitlerdir.

Adı güzel kendü güzel şâh-ı dîn ü şâhidîn
Ey bu yerlerde yatan ashâb-ı hayrü’l-mürselîn
(Yahya Beg: 184/Müs.15-V-2)

ç) Hz. Âdem

Şâhit de meşhûd da Hz. Âdem/insan’dır.

Âdem imiş şâhid ü meşhûd olan
Âdem imiş sâcid ü mescûd olan
(Usûlî: 31/Ms.1-44)

d) Hz. Yusuf

Şeyhî, aşağıdaki beytinde gece/karanlık olmasından dolayı ortadan kaybolan güneşi kuyuya atılan Hz. Yûsuf’a benzetmektedir. Beyitte Hz. Yusuf “mahbûs-ı şâh şâhidi: Mısır sultanının hapse düşmüş şahidi/güzeli” olarak nitelenmektedir.

Mahbûs-ı şâh şâhidi çâh-ı zulâmda
Mısr-ı sipihr Yûsufı ya’ni ki âfitâb
(Şeyhî: 60/K.12-3)

Diğer örnekler: Nev’î: 379/G.250-4, Emrî: 278/G.527-2.

e) Hz. İsa: şâhid-i Meryem

Nev’î’nin şu beytinde Hz. İsa, Hz. Meryem’in bikrinin şâhidi/Hz. Meryem’in sevgilisi olarak tavsif edilmektedir.

Yeter şâhid sözüm bikr oldugına sûz-ı cân-bahşum
Çün olmaz Nev'iyâ Îsîden özge şâhid-i Meryem
(Nev'î: 413/306-3)

Diğer örnek: Nev'î: 436/G.346-4.

f) İnsân-ı kâmil: şâhid, şâhid-i gaybî, şâhid-i mestûr

İkilikten kurtulmak için şâhid-i gaybî (gaybın şahidi) olan mürşite bağlanmak gerekir.

Şâhid-i gaybî ile oldı harîf
Tâ ikilikden ebed oldı cüdâ
(Nesîmî: 70/G.2-6)

Diğer örnekler: **Şâhid:** Nesîmî: 85/G.21-4, 222/G.240-9, 224/G.241-10. **Şâhid-i gaybî:** Nesîmî: 228/G.248-8, Amrî: 75/G.39-4, Bayram Han: 120/G.33-5. **Şâhid-i mestûr:** Nesîmî: 224/G.241-10.

3. Mahbûb

3.1. Şâhid

Şâhid, tekkenin ve meyhanenin sevgilisidir. Bihiştî'nin şu beytinde "şâhid" hem sevgili, hem de tanık manasına gelecek biçimde kullanılmaktadır.

Kanı ol demler ki aglardum sevüp bir şâhidi
'Işkı da'vâsınuñ eşküm olmış idi şâhidi
(Bihiştî: 520/G.533-1)

Nev'î ise, nefsin isteklerini reddedip rûh şâhidi/güzeline halvethaneyi/gönlü hazırlamak gerektiğini şöyle ifade eder:

Sen de Nev'î muktezâ-yı nefsi dilden dûr edüp
Şâhid-i rûha gel ihzâr eyle halvet-hâneyi
(Nev'î: 507/G.469-5)

Diğer örnekler: Bihiştî: 272/G.80-5, 272/G.81-2, Fuzûlî: 54/K.11-62, 72/K.17-4, 197/G.138-2, Âhî: 126/G.52-4, 193/G.119-4, Bâkî:

126/G.42-5, Nesîmî: 74/G.5, 80/G.14-16, 202/G.206-12, 204/G.210-12, 209/G.220-3, 305/G.371-6, 325/G.406-7, 388/Tğ.24, Kadı Burhaneddin: 158/G.394-5, 249/G.630-4, 295/G.751-4, 342/G.878-3, 365/G.939-6, 444/G.1143-3, 499/G.1275-2, Karamanlı Nizâmî: 170/G.51-5, Çâkerî: 206/G.117-3, 4, Amrî: 79/G.43-5, Ahmed Dâî: 96/G.54-6, Hayâlî: 62/K.21-12, 219/G.1-1, 250/G.26-2, Kabûlî: 144/K.1-17, 157/G.8-5, Nev'î: 274/G.74-1, 507/G.469-5, Revânî: 95/K.32-50, 167/G.189-3, 204/G.454-2, 23/Ms.4-V-1, Yahya Beg: 24/K.2-9, Süheylî: 82/K.14-45, 164/K.49-5, 324/G.181-5, 403/G.338-3, Emîrî: 56/Mh.19-X-2, 198/G.177-11.

3.2. Özelllikleri

a) Güzel ve süslüdür.

Şâhid'in kara gözleri sürmeli, kınalı elleri kırmızıdır, onun gibi bir güzel hiçbir yerde bulunmaz.

> Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
> Hîç şâhid yok bu reng ilen ki sensin şûh u şeng
> (Fuzûlî: 291/Mh.1-V-1)

Diğer örnekler: Necâtî: 61/K.15-10, Mesîhî: 93/Şhr. 52, Fuzûlî: 59/K.13-19, 291/Muh.1-V-1, Bâkî: 87/Tr.3-II-6, Ahmed Dâî: 49/K.17-33, 185/G.191-3, Hayâlî: 158/G.72-5, Hayretî: 65/K.16-7, Nev'î: 452/373-1, 510/G.474-2, 530/G.509-4, 545/G.537-4, Revânî: 76/K.25-5, Süheylî: 269/G.72-6.

b) Peri-sıfattır.

Peri sıfat/yüzlü güzelin, âşığın kanını içtiğine kırmızı dudağı şahittir.

> Zulm ile kanum içdügine ol perî-sıfat
> Şâhid yeter ki rengi tudagındadur dahı
> (Karamanlı Nizâmî: 228/G.108-7)

Diğer örnek: Yahya Beg: 469/G.302-5.

c) Şûh u şengdir.

Şâhid, şen şakrak bir güzeldir.

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok bu reng ilen ki sensin şûh u şeng
(Fuzûlî: 291/Muh.1-V-1)

ç) İmansızdır.

Şâhidlerin hilesi, riyası ve iki yüzlülükleri çok, imanları ise yoktur/çok zalimdirler.

Derdine 'âşıklaruñ dermânı yoh
Zerkı çoh şâhidlerüñ îmânı yoh
Tenleri vardur velîkin cânı yoh
Ahdına sâbit degül îkânı yoh
(Nesîmî: 388/Tğ.24-1)

d) Vefâsızdır.

Aşağıdaki beyitte pazar güzeline benzetilen gülün bülbüle vefa göstermediği belirtilmektedir.

Gerçi kim gül bülbülüñ mahbûbı vü dildârıdur
Bülbüle kılmaz vefâ gül şâhid-i bâzârıdur
(Çâkerî: 124/G.39-1)

e) Gazaplıdır.

Bihiştî'nin şu beytinde şâhid/sevgili bir sultana, aşk ehli de sultanın kullarına benzetilerek zulmedici şâhid/sultandan Allah'a sığınılır.

Ehl-i 'ışkı şâhid-i gazbândan Allâh saklasun
Bendeye hışm edici sultândan Allâh saklasun
(Bihiştî: 456/G.415-1)

f) Âşığın kanını içer, şehd bilir.

Şâhid/sevgili, âşığın kanını bal bilir.

Ne şâhiddür ki kanumı bilür şehd
Kanum içdügine lebleri şâhid
(Kadı Burhaneddin: 444/G.1143-3)

Diğer örnek: Karamanlı Nizâmî: 228/G.108-7.

g) Şâhid-i bâzârdır, şâhid-i kâşânedir, hercâyî ve edepsizdir.

Pazar şahidinde edep olmaz, hercayi gönüllüdür, bu yüzden ona gönül verilmez.

Hercâyîye dil baglama ey 'âşık-ı bî-dil
Kim şâhid-i bâzârda hergiz edeb olmaz
(Çâkerî: 138/G.52-5)

Aşağıdaki beyitte benefşe (menekşe), rengi ve güzel kokusu sebebiyle kendisini zülfüne benzetirse sevgilinin incinmemesi gerektiği, çünkü menekşenin bir cariye, köle olduğu ve satılmak üzere pazara düştüğü belirtilir. Bu beyitte eskiden konaklarda hizmet eden cariyelere isim olarak çiçek adlarının verildiği de hatırlatılmaktadır.

Benefşe kendüyi zülfüñe teşbîh etse incinme
Ki ol bir şâhid-i kâşânedür bâzâra düşmişdür
(Bâkî: 209/G.173-3)

Diğer örnekler: Necâtî: 61/K.15-10, Çâkerî: 124/G.39-1, 210/G.120-4, Fuzûlî: 45/K.9-23, Hayâlî: 226/G.2-2, Nev'î: 255/G.41-3, 354/G.208-3, 379/G.250-4, 464/392-5, 506/G.466-8, Revânî: 275/G.486-2, Süheylî: 240/G.13-6.

ğ) Tabiatı kötüdür.

Şâhid'in tabiatı bozuk olduğundan söz ehline öyle sevgili gerekmez.

Ey Süheylî râgıb olma her denî-tab'a meded
Şâhid-i kec-tab'a yârân-ı suhan-dân istemez
(Süheylî: 289/G.111-7)

h) Pazubend takar.

Aşağıdaki beyitte gül bir şâhid/güzele, gonca ise muskaya benzetilmekte ve gülün bu muskayı bülbülün ahından korunmak için takındığı belirtilmektedir.

Bülbül âhından zarâr erişmesün deyü asar
Şâhid-i gül gonca bâzûbendini bâzûsına
(Mesîhî: 275/G.245-5)

3.3. Uzuvları

a) Dudakları baldır.

Şahidin dudakları bal olduğundan âşığın içi/gönlü mum gibi yanar, yüzü ise bal renkli/sarıdır.

Tutahlarıyçün ol şâhidüñ ki şehd-durur
İçüm çü şem' yanar yüzüm-durur aseli
(Kadı Burhaneddin: 342/G.878-3)

Diğer örnekler: Ahmed Dâî: 198/G.211-3, Yahya Beg: s. 9.

3.4. Şâhid'in teşbih edildiği unsurlar

a) Huri, gılman

Allah, inananlara cennetde selsebil (suyu hafif ve tatlı çeşme) ve huri vadettiğine göre şâhidi ve kadehi terketmek doğru değildir.

Va'de çün vermiş bize Hak selsebîl ü hûr-ı în
Koyma elden şâhidi terk-i mey ü câm eyleme
(Nesîmî: 305/G.371-6)

b) Sultan

Bihiştî'nin şu beytinde şâhid/güzel merhametsiz bir sultana benzetilmektedir.

Ehl-i 'ışkı şâhid-i gazbândan Allâh saklasun
Bendeye hışm edici sultândan Allâh saklasun
(Bihiştî: 456/G.4151)

c) Mülk, Basra, memleket, saltanat

Fuzûlî, aşağıdaki beytinde mülk/ülkeyi bir şâhid/güzele benzetmektedir.

Vaktidür k'ola sevâd-ı Hind ü sahrâ-yı Habeş
Şâhid-i mülküñ zenahdânında hâl-i 'anberîn
(Fuzûlî: 50/K.10-35)

Şu beyitte de Basra şehri şâhid/güzele teşbih edilmektedir.

Şâhid-i Basra perîşân-hâl iken verdüñ aña
Hatt u hâl-i leşker-i İslâmdan ziyb ü cemâl
(Fuzûlî: 59/K.13-19)

Necâtî'nin beytinde ise memleket çok süslü bir şâhid/güzele benzetilmektedir.

Şâhid-i memleketüñ haylıca zîbâ görinür
Vereli sâye-i çetrüñ ruhına revnak-ı hâl
(Necâtî: 66/K.16-32)

Şem'î ise aşağıdaki beytinde memduhunun fikrini bir meşşataya (gelini süsleyen kadın), görüşlerini de inciye benzeterek saltanat şâhidi/güzeli/gelinini süslediğini belirtir.

Takdı meşşâta-i fikrüñ güher-i râyuñıla
Şâhid-i saltanatuñ gûşına dürr-i şeh-vâr
(Şem'î: 392/K.7-34)

ç) Şemşîr

Memduhun kılıcının bir şâhid/güzele benzetildiği aşağıdaki beyitte düşmanların varlıklarını/vücutlarını bu güzele çaldırdıkları/kestirdikleri, sonunda da onun yoluna can verdikleri ifade edilmektedir.

Varını hep şâhid-i şemşîre çaldurdı ʻadû
Cevher-i tîguñ yolına verdi âhir nakd-ı cân
(Mesîhî: 32/K.5-18)

Diğer örnek: Süheylî: 142/K.39-14.

d) Iyd

Dinî bayramlar hilalin görülmesi ile başlar. Necâtî'nin aşağıdaki beytinde eyyâmın (günler) hilal nalını şafak ateşine bırakarak bayram şâhidi/güzeline kavuşmak istediği belirtilmektedir.

Şafak odına salar na'l-i hilâli eyyâm
Ki bula şâhid-i ıyde bu füsûn ile visâl
(Necâtî: 64/K.16-7)

Diğer örnekler: Mesîhî: 26/K.3-9, 29/K.4-7, Revânî: 59/K.17-14, 34/K.8-18, 76/K.25-5, Şem'î: 372/K.1-7, 8; 375/K.1-41.

e) Güneş

Vasfî, güneşi feleğin şâhidi/güzeli olarak tavsif eder.

Henûz şâhid-i çarh âfitâb-ı âlem-tâb
Verâ-yı perde-i kuhlîden etmiş idi zuhûr
(Vasfî: 37/K.5-5)

Diğer örnekler: Çâkerî: 88/G.5-4, Bâkî: 23/K.7-29, Şeyhî: 60/K.12-3, Şem'î: 418/K.14-57.

f) Mey, mül, câm

Nev'î şu beytinde meyi (şarap) gece hizmet eden bir güzele, kabarcıklarını da onun yünden yapılmış külâhına benzetir.

Hıdmetde gece şâhid-i mey derledi kanlar
Oldı sanasın başda habâbı arakıyye
(Nev'î: 461/G.388-3)

Diğer örnekler: Fuzûlî: 247/G.239-1, Mesîhî:137/G.36-4, Emrî: 93/G.123-1.

g) Gülşen, bağ, serv, çiçek, gül, gülbün, gonca, lâle, benefşe, berg, bâd

Aşağıdaki beyitte gülşen şâhide (güzel, tanık) benzetilmektedir.

Da'vî-i zühd etme sûfî nev-bahâr eyyâmıdur
Çünki şâhid oldı gülşen tevbeye düşmez yemîn
(Necâtî: 76/K.20-18)

Yeni açmış gül, yapraklarını altın ve gümüşle doldurmuştur, çünkü onları servi şahidi/güzelinin ayağına saçmak istemektedir. Sabah vakti çiçeklerin yapraklarında görülen çiğ taneleri altın ve gümüşe benzetiliyor.

Sîm ü zerle tabakın etdi leb-â-leb gül-i ter
Kim ede ayagına şâhid-i servüñ îsâr
(Süheylî: 100/K.22-9)

Gül, pazarın sevgilisi olmak istediğinden baştan ayağa altın ve yakut ile süslenmiştir.

Başdan ayaga zer ü ya'kût ile pîrûzedür
Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül
(Necâtî: 61/K.15-10)

Menekşe, satılmak üzere pazara düşmüş bir cariye/köledir.

Benefşe kendüyi zülfüñe teşbîh etse incinme
Ki ol bir şâhid-i kâşânedür bâzâra düşmişdür
(Bâkî: 209/G.173-3)

Sevgilinin saçı amber, teri ise inci gibi olup gül kokuludur; bunlara şahit ise seher rüzgârıdır. Aşağıdaki beyitte amber ve gül kokusunu taşıması dolayısıyla seher rüzgârı da şâhid/güzel olarak düşünülebilir.

'Anber saçı vü dür deri vü gül suyı el-hak
Şâhid bu iki hâlete bâd-ı seherîdür
(Kadı Burhaneddin: 363/G.934-3)

Diğer örnekler: **Çiçek**: Fuzûlî: 252/G.249-2, Yahya Beg: 117/K.28-7, Üsküplü İshak Çelebi: 65/K.16-7, Şîban Han: 140/G.103-7, Emîrî: 41/G.2-2, **gül:** Nev'î: 98/K.31-3, 239-G.14-5, 319/G.149-3, Vasfî: 23/K.1-2, Şem'î: 391/K.7-11, 394/K.1-8, 398/K.9-5, 408/K.13-6, Necâtî: 61/K.15-11, Avnî: 195/G.59-1, Mesîhî: 42/K.8-10, 50/K.10-15, 275/G.245-5, Çâkerî: 124/G.39-1, 210/G.120-4, Fuzûlî: 45/K.9-23, Ahmed Dâî: 47/K.17-2, Emrî: 354/Mk.297-2, Hayâlî: 382/G.79-4, Üsküplü İshak Çelebi: 57/K.13-4, **Bağ:** Emrî: 28/K.2-12, **gülbün:** Revânî: 66/K.20-13, **gonca:** Revânî: 83/K.27-49.

ğ) Ma'nâ, nazm

Mana güzelinin yüzü memduhun zihin aynasında örtüsüz, peçesiz apaçık görülür.

Zihn-i âyîne-misâlüñden temâşâ eyler ol
Şâhid-i ma'nî cemâlin bî-hicâb u bî-nikāb
(Necâtî: 31/K.4-24)

Diğer örnekler: **ma'nâ:** Süheylî: 122/K.30-24, 162/K.48-60, 162/K.48-62, 179/Kt.15-42, 198/Müs.1-I-2, 237/G.7-1, 264/G.61-5, 322/G.176-5, Fuzûlî: 122/K.40-27, Bâkî: 31/K.12-11, 69/K.25-32,

364/G.425-6, Hayâlî: 10/K.2-20, 227/G.2-5, Üsküplü İshak Çelebi: 138/G.37-3, 222/G.161-3, Yahya Beg: 279/G.1-6, 392/G.175-3, 572/G.477-5 **nazm:** Revânî: 61/K.17-49, 63/K.18-31, 33; 128/G.79-5, 210/G.306-5, 267/G.462-4, Süheylî: 116/K.28-5, 118/K.29-7, 138/K.37-40, 150/K.43-16, 411/G.353-5.

h) Zevk u safâ, ayş, letafet

Aşağıdaki beyitlerde zevk u safâ, ayş ve letafet bir şâhid/güzele benzetilmektedir.

Ka'r-ı bahr-ı elem ü gussa miyânında iken
Şâhid-i zevk u safâyı yine dil etdi kinâr
(Mesîhî: 54/K.12-2)

Câm-ı Cem kıssasın ko ki geçenden geçelüm
Şâhid-i 'ayşa yine bir iki hil'at biçelüm
(Revânî: 23/Ms.4-V-1)

Letâfet şâhidine menzil olmışdur ruhı câhı
'Azîzüm Yûsufa oldıysa mesken Mısr zindânı
(Emrî: 278/G.527-2)

Diğer örnek: **zevk u safâ:** Şem'î: 417/K.14-49.

ı) Re'y, amel

Şu beyitlerde de re'y ve amel, şâhid/güzele benzetilmiştir.

Şâhid-i re'yüñe görinmedi 'âlemde nazîr
Olalı câm-ı cihân-bîn ile subh âyine-dâr
(Mesîhî: 43/K.8-25)

Şöhret-i ismi yeter şâhid-i hüsn-i 'ameli
Ehl-i Hak ismden idrâk-i müsemmâ eyler
(Fuzûlî: 125/K.42-33)

Diğer örnek: **Re'y:** Bâkî: 42/K.18-34.

i) Tevfîk, ikbâl, baht, devlet, nusret, himmet, rif'ât

Aşağıdaki beyitlerde ise tevfik, ikbal, devlet, baht ve nusret kelimeleri şâhide teşbih edilmektedir.

Bu mülküñ şâhid-i tevfîk-i ikbâli budur hâlâ
Ki pâşâ-yı sa'âdetmend ehl-i mülke serverdür
(Fuzûlî: 77/K.19-13)

Felek meşşâtası verdükde ziyb-i şâhid-i devlet
Anuñ mâh-ı livâ-yı rif'atin âyînedâr eyler
(Fuzûlî: 84/K.22-15)

Kolında şâhid-i bahtı görince ol şâhı
Şikâra pençe uran arslana beñzetdüm
(Bâkî: 309/G.337-9)

Matla'-ı subh-ı zaferden şâhid-i nusret yüzin
Gün gibi âyîne-i tîguñ nümâyân eyledi
(Bâkî: 23/K.7-29)

Diğer örnekler: **ikbâl:** Süheylî: 88/K.16-13, 118/K.29-18, 141/K.39-11, Fuzûlî: 123/K.42-5, Bâkî: 244/G.233-6, **baht:** Süheylî: 119/K.29-19, Şem'î: 402/K.10-20, **nusret:** Revânî: 28/K.2-15, **himmet:** Süheylî: 115/K.27-8, 117/K.28-10, Şem'î: 381/K.3-28, **rif'at:** Süheylî: 101/K.22-24.

j) İzzet, şeref

İzzet ve şeref şâhidi/güzeli padişahın hareminden yüzünü gösterir.

Serverâ perde-serây-ı harem-i izzetden
Şâhid-i izz ü şeref eyledi arz-ı dîdâr
(Şem'î: 393/K.7-37)

k) Derd

Zâtî, şu beytinde derdi bir şâhid/güzele benzetmektedir.

Za'f ile sanma sarardı güzelüm agzından
Şâhid-i derdüñe gösterdi gözüm altunı
(Zâtî III: 341/G.1532-4)

l) Salâh

Şem'î'ye göre gönül aynası aşk kadehi ile temizlenirse salâh (kurtuluş) şahidi/güzeli belki orada yüz gösterebilir.

Pâk eyle Şem'î âyineñi câm-ı ışk-ıla
Yüz göstere ola ki saña şâhid-i salâh
(Şem'î: 448/G.27-5)

m) Murâd

Aşağıdaki beyitte Vasfî, muradı şâhid/güzele teşbih eder.

Dedi ki ey gam u mihnet-sarây-ı gerdûnda
Murâd şâhidine ermeyüp kalan mehcûr
(Vasfî: 37/K.5-8)

n) Hüsn

Sevgilinin, güzelliğin şâhidi/tanığı olduğu konusunda hiçbir göz yalan söylemez.

Gerçi kim ayn-ı hevâ tasdîk olınmaz der hakîm
Görmedim ben şâhid-i hüsninde bir kezzâb göz
(Ahmed Paşa: 202/G.123-11)

o) Aşk

Aşk şâhidi/güzeli hangi bezmde yüz gösterirse âşıkların kanı o meclise gül renkli şarap olur.

Kanda kim bezm-i cemâl etdüñ eyâ şâhid-i aşk
Dem-i uşşâkı o bezme mey-i gül-gûn etdüñ
(Hayâlî: 250/G.26-2)

Diğer örnekler: Hayâlî: 330/G.65-3, Yahya Beg: 507/G.365-7.

ö) Ruh, ruhsâr

Ayva tüylerinin menevişli, yeşil bir elbiseye benzetildiği şu beyitte sevgilinin yüzü bu elbiseyi giyen bir şâhid/güzele teşbih edilmektedir.

Deme kim haddinde dildâruñ hat-ı hazrâ-durur
Şâhid-i ruhsârı geymiş bir yaşıl hârâ-durur
(Emrî: 94/G.124-1)

Diğer örnek: Emrî: 333/Mk.191-1.

p) Eşk

Aşağıdaki beyitte göz yaşı aşkın şâhidi/tanığı olarak tavsif edilmektedir.

Birisi câna tanıkdur birisi aşka güvâh
Şâhid-i eşk benüm ol hat-ı tezvîr senüñ
(Âhî: 126/52-4)

III. Sonuç

Taradığımız divanlardan hareketle klâsik Türk şiirinde "şâhid"in, Fars edebiyatında olduğu gibi, 1. tanık, 2. tasavvuf terimi olarak Allah, Hz. Muhammed, Ashab, Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve insân-ı kâmil, 3. mahbub (sevilen), köle ve cariye manalarıyla kullanılmakta olduğunu ve peri, sultan, mülk, çiçek, servi, gül, vb. unsurlara teşbih edildiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

Adnî: YÜCEL, Bilal (2002). *Mahmud Paşa Adnî Divanı.* Ankara: Akçağ yayını, 256 s.

Âhî: SUNGUR, Necati (1994). *Âhî Dîvânı.* Ankara: Kültür Bakanlığı yayını, xiv+223 s.

Ahmed Dâî: ÖZMEN, Mehmet (2001). *Ahmed-i Dâî Divanı (Metin-Gramer-Tıpkı basım).* Ankara: Türk Dil Kurumu yayını, I-II c. xxxix+1038 s.

Ahmedî: AKDOĞAN, Yaşar (t.siz). *Ahmedî, Dîvân.* e-kitap. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri 424. ISBN: 978-975-17-3344-3. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

Ahmed Paşa: TARLAN, Ali Nihat (1966). *Ahmed Paşa Divanı.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, xxi+406 s.

Amrî: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed -haz- (1979). *Amrî, Divan, Tenkidli Basım.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, 190 s.

Avnî: DOĞAN, Muhammet Nur (2004). *Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh).* İstanbul: Eminönü Belediyesi yayını, 260+48 (Tıpkı basım) s.

Bâkî: KÜÇÜK, Sabahattin –haz- (1994). *Bâkî Divanı, Tenkitli Basım.* Ankara: Türk Dil Kurumu yayını, xvii+472 s.

Bayram Han: TEKCAN, Münevver (2005). *Bayram Han'ın Türkçe Divanı.* İstanbul: Bulut yayını, 380 s.

Bihiştî: AYDEMİR, Yaşar (2000). *Behiştî Divanı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı yayını, xiv+768 s.

Çâkerî: AYNUR, Hatice (1999). *15. Yüzyıl Şairi Çâkerî ve Dîvânı, İnceleme, Tenkitli Metin.* İstanbul: Yenilik Basımevi, xi+262 s.

DEHKODA, Ali Akbar (t.siz). *Lugat-nâma Gancîna-i lugat u adab-i Fârisî.* CD version, rivâyat-i savvom. ISBN: 0954360109. www.press.ut.ac.ir.

EL-HAKİM, Suad (1981/1401). *el-Mu'cemü's-sûfî el-Hikmetü ve'l-Hudûdi'l-Kelime.* Beyrut.

Emîrî: KÖKTEKİN, Kâzım (2007). *Yusuf Emîrî Divanı, Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* Erzurum: Fenomen Yayınları, x+461+50 (Tıpkıbasım) s.

Emrî: SARAÇ, M. A. Yekta (2002). *Emrî Divanı.* İstanbul: Eren yayını, 389 s.

Fuzûlî: AKYÜZ, Kenan-BEKEN, Süheyl-YÜKSEL, Sedit, CUNBUR, Müjgan (1990). *Fuzûlî Divanı.* Ankara: Akçağ yayını, 329+113 (Tıpkı basım) s.

Hayâlî: TARLAN, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, xxiv+450+16 (Fotoğraf) s.

Hayretî: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-TANYERİ, M. Ali (1981). *Hayretî, Divan, Tenkitdli Basım.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, xxiii+448 s.

Kabûlî: TAŞ, Hakan (2007). "Mevlânâ Kabûlî [1438-1478] ve Dîvân'ındaki Türkçe Şiirleri". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi.* Sy. 16, s. 135-160.

Kadı Burhaneddin: ERGİN, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, xvii+543 s.

KARA, İhsan –haz- (1981). *Seyyid Mustafa Râsım Efendi, Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil).* İstanbul: İnsan Yayınları, 1286 s.

KARAMAN, Hayrettin- ÖZEK, Ali-DÖNMEZ, İbrahim Kâfi-ÇAĞRICI, Mustafa-GÜMÜŞ, Sadrettin-TURGUT, Ali –haz- (2005). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli.* Ankara: TDV yayını, 31+609 s.

Karamanlı Nizâmî: İPEKTEN, Haluk (1974). *Karamanlı Nizâmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı.* Ankara: Sevinç Matbaası, Atatürk Üniversitesi yayını, 291 s.

Meâlî: AMBROS, Edith (1982). *Candid Penstrokes The Lyrics of Me'âlî, an Ottoman poet of the 16th century.* Berlin, xxii+520 s.

Mesîhî: MENGİ, Mine -haz- (1995). *Mesîhî Divanı.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yayını, 316 s.

MUTÇALI, Serdar (1995). *al-Mu'camu'l-Arabiyyi'l-hadîs, Arapça-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Dağarcık yayını, v+1023 s.

Necâtî: TARLAN, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayını, xxviii+557 s.

Nesîmî: AYAN, Hüseyin –haz- (1990). *Nesîmî Divanı.* Ankara: Akçağ yayını, 437+(tıbkı basım) s.

Nev'î: TULUM, Mertol-TANYERİ, M. Ali (1977). *Nev'î, Divan.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, xiii+607 s.

ONAY, Ahmet Talât (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.* Ankara: TDV yayını, lxv+500 s.

ÖZTÜRK, Mürsel-ÖRS, Derya –haz- (2000). *Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Katı.* Ankara: TDK yayını, xlix+1197 s.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: MEB yayını, I-III c.

Revânî: AVŞAR, Ziya (t.siz). *Revânî Dîvânı.* e-kitap. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri 428, ISBN 978-975-17-3352-8. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

STEİNGASS, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary.* İstanbul: Çağrı yayını, viii+1539 s.

Sun'î: YAKAR, Halil İbrahim (2009). *Gelibolulu Sun'î Dîvânı.* e-kitap. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Eserleri 448, ISBN 978-975-17-3404-4. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

Süheylî: HARMANCI, M. Esat (2007). *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ, Dîvân.* Ankara: Akçağ yayını, 441 s.

Şem'î: KARAVELİOĞLU, Murat Ali (2005). *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divan'ının Edisyon Kritiği ve İncelenmesi.* Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 659 s.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1989). *Kâmûs-ı Türkî.* İstanbul: Enderun Kitabevi, 10+1574 s.

Şeyhî: İSEN, Mustafa-KURNAZ, Cemal (1990). *Şeyhî Divanı.* Ankara: Akçağ yayını, 297+118 (Tıpkı basım) s.

Şîban Han: KARASOY, Yakup (1998). *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* Ankara: TDK yayını, 888 s.

ŞÜKÜN, Ziya (1984). *Farsça-Türkçe Lûgat Gencînei Güftâr Ferhengi Ziya.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, I-III c. 2040 s.

ULUDAĞ, Süleyman (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Marifet Yayınları, 604 s.

Usûlî: İSEN, Mustafa –haz- (1990). *Usûlî Divanı.* Ankara: Akçağ yayını, 243+109 (Tıpkı basım) s.

Üsküplü İshak Çelebi: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-TANYERİ, M. Ali –haz- (1988). *Üsküplü İshâk Çelebi, Dîvan, Tenkidli Basım.* İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi yayını, 378 s.

Vahdetî: ÖZTÜRK, Yılmaz (2006). *16. Yüzyıl Şairlerinden Bosnalı Vahdetî'nin Divan'ının Tenkitli Metni.* Yüksek lisans tezi,

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, xviii+133 s.

Vasfî: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed –haz- (1980). *Vasfî, Divan, Tenkidli Basım.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, 164 s.

Yahya Beg: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed –haz- (1977). *Yahya Bey, Divan, Tenkidli Basım.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, xv+646 s.

YILMAZ, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük).* İstanbul: Enderun yayını, 196 s.

Zâtî II: TARLAN, Ali Nihat –haz- (1970). *Zâtî Divanı, 2. cilt.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, 507 s.

Zâtî III: ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-TANYERİ, M. Ali –haz- (1987). *Zatî Divanı, Gazeller Kısmı, (III. cilt),* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, 527 s.

SHÂHİD İN CLASSİCAL TURKİSH POETRY

ABSTRACT

Shâhid is a Arabic word means a person who sees an event, gives evidence and witness. It has some senses that manifestations of God's person, divine blessing, abudances, appearances and one of the names of God, Prophet Muhammed and his companions and title of some prophets like Adam, Joseph and Chirst in mysticism and beloved, catamate, slave, concubine, maidservant in literature, also compared fairy, sovereign, sovereignty, cypress, flowers, rose at cetera.

Key Words:

Shâhid, classical Turkish poetry, mysticism.

View publication stats